

ABDULLA QAHHORNING “DAHSHAT” HIKOYASIDA AYOL QISMATI VA IJTIMOY FOJEA TALQINI**Roziqova Hosila Fayzullayevna**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi.

Norkulova Shaxnoza Tulkinovna

TISU dotsenti (PhD) Termez (Uzbekistan).

shaxnoza_norkulova@tues.uz

ORCID: 0009-0008-7546-7613

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20569772>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasida ayol qismatining badiiy talqini hamda ijtimoiy fojeaning tasvirlanish xususiyatlari tahlil qilinadi.

Asardagi Unsinoy va Olimbek dodxo obrazlari misolida patriarxal jamiyatning ayol taqdiriga ta’siri, inson erkinligi va shaxs qadrining toptalishi masalalari yoritiladi. Hikoyaning poetik xususiyatlari, psixologizm, badiiy konflikt va ramziylik unsurlari ilmiy-nazariy jihatdan tadqiq etiladi.

Kalit so‘zlar: ayol qismati, ijtimoiy fojea, psixologizm, badiiy konflikt, patriarxal jamiyat, ramziylik, Abdulla Qahhor, o‘zbek hikoyachiligi.

Аннотация. В статье анализируются особенности художественной интерпретации женской судьбы и социальной трагедии в рассказе Абдуллы Каххара «Ужас». На примере образов Унсиной и Олимбека додхо раскрываются проблемы положения женщины в патриархальном обществе, человеческого достоинства и свободы личности. Исследуются художественные особенности произведения, включая психологизм, конфликт и символику.

Ключевые слова: женская судьба, социальная трагедия, психологизм, художественный конфликт, патриархальное общество, символизм, Абдулла Каххар.

Abstract. This article examines the artistic interpretation of women's destiny and social tragedy in Abdullah Qahhor's short story “Dahshat”. Through the images of Unsinoy and Olimbek Dodkxo, the study reveals the impact of patriarchal social relations on women's lives and human dignity. Particular attention is paid to psychological analysis, artistic conflict, symbolism, and the socio-philosophical significance of the story.

Keywords: women's destiny, social tragedy, psychologism, artistic conflict, patriarchal society, symbolism, Abdullah Qahhor.

O‘zbek adabiyotida inson ruhiyati va jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlarni badiiy aks ettirish masalasi XX asr boshlaridan boshlab yangi bosqichga ko‘tarildi. Bu jarayonda Abdulla Qahhor ijodi alohida ahamiyat kasb etadi. Adib hikoyalarida inson taqdiri, jamiyatdagi ma’naviy muammolar va ijtimoiy adolatsizlik masalalari chuqur psixologik tahlil asosida yoritilgan.

“Dahshat” hikoyasi yozuvchining ayol qismati va tarixiy haqiqatga munosabatini aks ettiruvchi eng muhim asarlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi kunda gender tengligi, ayollar huquqlari va inson qadri masalalari jahon miqyosidagi dolzarb ijtimoiy mavzulardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan Abdulla Qahhorning “Dahshat” hikoyasida tasvirlangan ayol qismati va ijtimoiy tengsizlik muammolari zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qayta o‘rganishni taqozo etadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning maqsadi “Dahshat” hikoyasida ayol qismati va ijtimoiy fojeaning badiiy talqinini ochib berishdan iborat.

Maqolaning vazifalari:

- hikoyadagi ayol obrazlarining badiiy funksiyasini aniqlash;
- Olimbek dodxo obrazining ijtimoiy mohiyatini yoritish;
- asardagi psixologizm va badiiy konflikt xususiyatlarini tahlil qilish;
- hikoya nomining ramziy ma'nosini ochib berish;
- asarning zamonaviy ijtimoiy ahamiyatini baholash.

Tadqiqot metodlari. Maqolada qiyosiy-tipologik, psixologik tahlil, germenektivik hamda badiiy matnni interpretatsiya qilish metodlaridan foydalanildi.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi. Abdulla Qahhor ijodi o'zbek adabiyotshunosligida keng tadqiq qilingan. Jumladan, M. Qo'shjonov, U. Normatov, N. Karimov, B. Nazarov kabi olimlar yozuvchi mahorati, hikoyachilik uslubi va badiiy tafakkuri haqida qimmatli ilmiy qarashlarni ilgari surganlar. Biroq, "Dahshat" hikoyasidagi ayol qismati va ijtimoiy fojea masalalarining gender hamda psixologik aspektlarda tadqiq qilinishi dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Asosiy qism. Ayol qismati talqinining badiiy asoslari. "Dahshat" hikoyasi markazida Unsinoy obrazi turadi. Qahramonning yoshligi, samimiyligi va erkin fikrlashi uni asardagi boshqa ayol obrazlaridan ajratib turadi. Unsinoy o'z fikrini ochiq bayon qilishi bilan patriarxal muhit qoidalariga qarshi chiqadi. Adabiyotshunoslikda ayol obrazi ko'pincha jamiyatning ma'naviy holatini ifodalovchi mezon sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Unsinoyning fojeasi alohida insonning emas, balki tarixiy davrning fojeasi sifatida namoyon bo'ladi. Yozuvchi ayolning jamiyatdagi o'rni masalasini bevosita targ'ibot yo'li bilan emas, balki qahramon taqdiri orqali ochib beradi. Bu esa asarning badiiy ta'sir kuchini oshiradi.

Olimbek dodxo obrazi va ijtimoiy muhit. Asardagi Olimbek dodxo obrazi feodal-patriarxal munosabatlarning badiiy timsolidir. U tashqi jihatdan hokimiyat va qudrat egasi sifatida tasvirlangan bo'lsa-da, ichki dunyosida qo'rquv va ruhiy zaiflik yashiringan.

Adib qahramon xarakterini ochishda psixologik kontrast usulidan foydalanadi. Olimbek dodxonning tashqi salobati va ichki qo'rqqoligi o'rtasidagi ziddiyat uning xarakterini chuqurroq ochishga xizmat qiladi.

Qahramonning Unsinoyga nisbatan shafqatsiz munosabati aslida uning kuchliligidan emas, balki ichki zaifligi va erkaklik kibridan kelib chiqadi. Bu holat yozuvchi tomonidan patriarxal tafakkurning tanqidi sifatida talqin etilgan.

Hikoyadagi psixologizm va badiiy konflikt. Abdulla Qahhor hikoyalarining muhim xususiyatlaridan biri psixologik tahlilning kuchliligidir. "Dahshat" hikoyasida ham voqealar rivoji qahramonlarning ruhiy kechinmalari orqali ochib beriladi.

Asardagi konflikt: **erkin fikr ↔ mutelik, insoniylik ↔ zo'ravonlik, aql ↔ xurofot** qarama-qarshiliklari asosida shakllangan.

Nodirmohbegim aytgan rivoyat kompozitsion jihatdan ekspozitsiya vazifasini bajarib, keyinchalik yuz beradigan fojeaning psixologik asoslarini tayyorlaydi. Shu sababli rivoyat hikoyaning g'oyaviy-badiiy strukturasi muhim o'rin tutadi.

"Dahshat" konseptining ramziy mohiyati. Asar nomi hikoyaning falsafiy mazmunini ifodalovchi markaziy ramz hisoblanadi. Muallif dahshatni qabriston yoki qorong'u tun bilan bog'lamaydi. Aksincha, haqiqiy dahshat insonning huquqsizligi va shaxs sifatida qadrsizlanishida ekanini ko'rsatadi.

Shu ma'noda hikoyadagi "dahshat" konsepti quyidagi ma'nolarni qamrab oladi:

- ayol erkinligining cheklanishi;

- inson qadrining toptalishi;
- patriarxal zo'raonlik;
- ijtimoiy adolatsizlik;
- ma'naviy qoloqlik.

Mazkur ramziy qatlam asarning badiiy-falsafiy qiymatini belgilaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki:

1. Unsinoy obrazi o'tmishdagi o'zbek ayollarining umumlashma badiiy timsoli hisoblanadi.
2. Olimbek dodxo obrazi orqali feodal-patriarxal tuzumning mohiyati ochib berilgan.
3. Hikoyadagi asosiy konflikt ijtimoiy va psixologik xarakterga ega.
4. Asarda qo'llangan psixologizm usullari qahramon ruhiyatini chuqur ochishga xizmat qilgan.
5. "Dahshat" tushunchasi ramziy-falsafiy mazmunga ega bo'lib, inson qadri muammosini ifodalaydi.

Xulosa. Abdulla Qahhorning "Dahshat" hikoyasi ayol qismati va ijtimoiy fojeani badiiy jihatdan mukammal yoritgan asarlardan biridir. Hikoyada ayolning huquqsizligi, patriarxal jamiyatning zulmkor mohiyati va inson qadrining toptalishi masalalari chuqur psixologik tahlil asosida ochib berilgan.

Unsinoy obrazi orqali yozuvchi o'tmishdagi ayollarning fojeali taqdirini umumlashtirgan bo'lsa, Olimbek dodxo obrazi orqali jamiyatdagi ma'naviy tanazzul sabablarini ko'rsatib bergan.

Asar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, inson huquqlari, ayol erkinligi va ijtimoiy adolat masalalarini anglashda muhim badiiy manba sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qahhor A. Asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2020.
2. Qo'shjonov M. Abdulla Qahhor mahorati. – Toshkent: Fan, 1988.
3. Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: Sharq, 2007.
4. Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
5. Yo'ldoshev Q., Yo'ldoshbekov B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
6. Nazarov B. O'zbek adabiy tanqidi tarixi. – Toshkent: Fan, 2012.
7. Norkulova Sh. Hozirgi o'zbek nasrida ayol obrazi. – "New renaissance" xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09. <https://ojs.renaissance.com.uz>.
8. Norkulova Sh. Zamonaviy nasrda ayol ruhiyati va uning badiiy ifodasi. – "Modern Science and Research" xalqaro ilmiy jurnali. 2026/04/09.
9. Norkulova Sh. O'zbek adabiyotida ayol obrazi talqinlari. – "New renaissance" xalqaro ilmiy jurnali. 2025/09/21
10. Mamajonov S. Badiiy asarni tahlil qilish mezonlari. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.